

Mehmet Ziya Binler, Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü, Selenge Yayınları, Ankara-2007

Sebahat ARMAĞAN*

VII-VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar tek bir yazı dili olan Türkçe, Moğol baskıları sonrası çeşitli coğrafyalarda bir takım değişimlere maruz kalarak yaşamını devam ettirmiştir.

Geçen zaman içerisinde Türk lehçeleri arasında değişiklikler görülmekle birlikte Türkçe özünü korumaya devam etmiştir. Bunun en iyi örnekleri lehçelerde geçen aile ve akrabalık adlarında kendini göstermektedir. Geniş coğrafyada yaşayan Türk boyalarının kullandığı aile ve akrabalık adaları, dil hazinelerimiz arasında yerini almıştır. Aile toplumun çekirdeği; hısım/ akrabalık ise sosyal yaşamın doğal bir sonudur. Akrabalık iki yolla yapılır. Birinci akrabalık kan bağı yoluyla, ikinci akrabalık ise evlilik yoluyla oluşmaktadır. Kan bağıyla oluşan akrabalık biyolojik, diğeri ise sosyolojiktir. Türkçede akrabalık adları kişinin hem cinsiyetini hem yaşını, hem yakınlık

derecesini, hem medeni halini hem de akrabalığın anne, baba veya eş tarafından olup olmadığını bildirebilir.

Örneğin, "dede" yaşlı, "torun" gençtir; "teyze" anne tarafından "hala" baba tarafından akrabamızdır. Görümce sözcüğü konuşucunun hem bayan hem de evli olduğunu belirtir.

Son zamanlarda yapılan çalışmalar aile ve akrabalık adlarının hem dillerin karşılaştırılmasında hem dillerin benzerlik ve farklılıkların belirlenmesinde ölçü olarak alınabileceğini göstermiştir. Ayrıca, kültürden kültüre değişiklik gösterse de aile ve akrabalık adları dillerin yakınlık ve uzaklığının belirlenmesinde de ölçü olarak görülmektedir. Türk lehçelerinde kullanılan aile ve akrabalık adlarına bakıldığı zaman anne, baba, abla, ağabey, baldız, dayı, etli, bacanak vb. temel sözlerin korunduğu görülmektedir. Aynı zamanda aile ve akrabalık adlarına bakılarak Türk lehçelerinde görülen yabancı etkileri de görmemiz mümkündür.

Örneğin: Gagavuz Türkçesinde "dayıka" sözcüğü Gagavuz Türkçesindeki Slav etkisini gösteren canlı bir örnektir.

6850 kelime ve terimin açıklamasıyla verildiği bu kaynak eserin hazırlanmasında Mehmet Ziya Binler şu yolu izlediğini eseri önsözünde belirtmiştir :

1. Bir kelimenin veya terimin birçok manası olduğu halde; bu sözlüğe, konumuzla ilgili manası veya manaları yazılmıştır.

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türk Dili Okutmanı, sebahatarmagan@hotmail.com

¹ "Hala" sözcüğü, aslında annenin kız kardeşi iken zamanla babanın kız kardeşi anlamında kullanılmıştır. Ancak Anadolu ağızlarında ve Azerbaycan gibi bazı lehçelerde "hala" annenin kız kardeşi olup babanın kız kardeşi "bibi"dir.

2. Terimlerin manaları yazıldıktan sonra parantez içinde nerede kullanıldığı yazılmıştır.
3. Terimlerin manası yazıldıktan sonra, hangi Türk boyu tarafından kullanılmış ise o boyun adı yazılmıştır.
4. Burada bazı boyların ismi belirtilmediği halde yaşadıkları sahalara yazılmıştır.
5. Türk alfabesinde 29 harf olduğu halde sözlükte, değişik harfler de kullanmak durumunda kalınmıştır.

Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde aile ve akrabalık adları alfabetik sıraya göre verilmiş olup ikinci bölümde ise Türk ailesi ve akrabalıkla ilgili atasözleri ve deyimlerden seçmelerden oluşmaktadır. Çeşitli Türk boylarından derlenen atasözleri ve deyimler içerisinde geçen aile ve akrabalık adlarıyla çalışma bütünlük kazanmıştır.

Atasözü terimi için, Eski Türkçede "sav/sab"; Karahanlı Türkçesinde "sav"; sonraki dönemlerde ise "mesel/darb-ı mesel" sözcükleri kullanılmıştır.

"Bir milletin, nesilden nesile devrede gelen ve asırlarca yaşamlarında yer eden sözleri" atasözü olarak tanımlayan Binler, atasözlerine *"bir milletin yaşayışını, duygusunu, örf ve adetlerini, tarihini, kültürünü yansıtan değerli sözler"* demektedir (352).

Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü'nde verilen deyim ve atasözleri aşağıdaki Türk topluluklarına ve Türkçelere aittir: Afganistan, Ahıska Türkleri, Altay Türkçesi, Altınordu Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Başkurtça, Batı Trakya Türkleri, Bulgaristan Türkleri, Çağatay Türkçesi, Çuvaş Türkçesi, Deliorman Türkleri, Divanü Lügat-it Türk, Dobruca Türkleri, Gagavuz Türkçesi, Hakas Türkçesi, Irak Türkleri, İran'da yaşayan Türkmenler, Kafkasya Türkmenleri, Karaçay-Malkar Türkleri, Karakalpaklar, Kaşgay Türkleri, Kazak Türkçesi, Kazan Tatarcası, Kıbrıs Türkleri, Kıpçak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kırım Karayları, Kırım Tatarcası, Kırımçak Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Makedonya ve Kosova, Nogay, Oğuz Türkçesi, Osmanlı Devleti zamanında kullanılan atasözleri, Özbek Türkçesi, Suriye Bayır Bucak Türkmenleri, Tuva Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Urum atasözleri, Uygur Türkçesi, Yakut Türkçesi.

Yazar, bu çalışmayla birlikte, zengin ve büyük bir hazinenin kapısını araladığını, bu kapıdan içeri girip hazineyi dışarı çıkararak Türk milletinin önüne koymanın, ileride yapılacak çalışmalarla mümkün olacağını, ayrıca Türk Dünyası'nı kapsayacak şekilde toplanacak atasözleri ve deyimlerin bize hem yol göstereceğini hem de ışık olarak önümüzde duracağını ifade etmektedir (s. 352).

Kitapta, çeşitli folklor kaynaklarından, il yıllıklarından, makalelerden ve birçok kaynak eserden faydalandığı gibi değişik bölgelerden seçilen canlı kaynak kişilerden de yararlanılmıştır.

Eserin son kısmında indeks yer almaktadır.